

УДК 377.36:008

DOI:

ЛЮБОВ КРАВЧЕНКО

ORCID ID /0000-0003-0011-609X

ОЛЬГА ЧЕРНЯВСЬКА

ORCID ID 0000-0002-5954-9474

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МЕНЕДЖЕРІВ ДЛЯ ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ В СЕРЕДНІХ СПЕЦІАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ (КІНЕЦЬ XX – ПОЧАТОК XXI СТ.)

У статті визначено особливості професійної підготовки фахівців з менеджменту соціокультурної діяльності в середніх спеціальних закладах освіти (училищах культури) України на рубежі XX-XXI ст.; з урахуванням провідних процесів передавання і надбання досвіду – акумуляції, соціалізації, ідентифікації – охарактеризовано специфіку формування професійної компетентності майбутніх менеджерів як керівників соціокультурних і мистецьких проектів у сфері дозвілля.

Ключові слова: училище культури; професійна підготовка; процеси надбання і передавання культурного досвіду; менеджер соціокультурної діяльності; керівництво проектами

Постановка проблеми в загальному вигляді та вказівка на її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Культура і освіта в Україні мають глибокі багатовікові традиції, які випробувані часом, що плідно розвиваються в умовах складного, інформативно насиченого, технологічного за характером соціально-економічних відносин суспільства. Сучасне соціокультурне середовище тісно взаємодіє із художньо-творчими індустріями та дозвілєвою сферою; мистецтво та художньо-творча діяльність не тільки становлять основу галузі підготовки фахівців низки спеціальностей, але й органічно входять у освітній, навчально-виховний процес системи професійної підготовки.

Сучасна система професійної підготовки спрямована не тільки на підготовку конкурентоспроможного фахівця в обраній галузі, здатного до саморозвитку і творчого пошуку, але й на розвиток особистості зі стійкою системою цінностей, носія загальної культури і професійної компетентності.

Зумовлена специфікою професійної діяльності, відповідними цінностями та традиціями конкретної професійної сфери (у нашому дослідженні – сфери культури) професійна компетентність залишається невід'ємним складником загальної культури особистості фахівця, тому її формування має ґрунтуватися на загальнолюдських цінностях та досвіді минулих поколінь, враховувати тенденції розвитку певної професійної галузі та суспільства в цілому.

Аналіз найважливіших публікацій, у яких започатковано розв'язання досліджуваної проблеми й на які спирається автор. Процес професійної підготовки фахівців для галузі культури впродовж останніх десятиліть знаходився під пильною увагою культурологів, педагогів, митців, психологів, філософів, соціологів. Обґрунтування теоретичних і методичних засад професійної підготовки фахівців до соціокультурної діяльності та естетичного виховання репрезентують С. Коновець, Л. Масол, О. Отич, В. Орлов, Г. Падалка, О. Рудницька, Г. Шевченко. Зарубіжний досвід професійної підготовки у галузі мистецької освіти висвітлено в наукових працях Н. Абашкіної, Т. Гордієнко, Ю. Кіщенко, Н. Мукан, Г. Ніколаї, О. Олексюк, Н. Попович, Т. Харченко та ін. Наукові здобутки Л. Масол, Н. Миропольської, О. Шевнюк, О. Рудницької, Т. Сорочан, Г. Падалки, О. Щолокової, О. Хижної та ін. свідчать про постійну актуальність проблем підготовки фахівців у галузі соціокультурного менеджменту та індустрії дозвілля. Провідні напрями модернізації національної освіти обґрунтовано в державних документах: Закон України «Про освіту» (2017), «Про вищу освіту» (2014), Закон України «Про професійний розвиток працівників» (2012), «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» (2010), Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 року (2012), галузева Концепція розвитку неперервної педагогічної освіти (2013), Концепція загальної мистецької освіти (2003) та ін. У цих документах визначено пріоритети системи національної освіти щодо формування представників інтелектуально-мистецької еліти суспільства, здатних до постійного творчого пошуку впродовж усього життя, креативних, духовно й естетично багатих, висококультурних, конкурентоспроможних фахівців.

Вирішення досі не вирішених аспектів проблеми, яким присвячено цю статтю. Освіта у галузі культури є складною, відкритою до змін, розгалуженою системою впровадження професійно-мистецьких, художньо-творчих, ціннісно-естетичних, культурно-просвітницьких, народно-аматорських досягнень у теорію і практику фахової підготовки, спрямованої на здобуття особистістю професійної компетентності відповідно завдань різних освітніх і освітньо-кваліфікаційних рівнів; її взаємопов'язаними компонентами що реалізуються в середніх спеціальних навчальних закладах (училищах культури) є соціокультурний, мистецько-педагогічний і професійно-практичний складники.

Найширше в зазначеному контексті розуміння поняття фахової компетентності засноване на головній ознаці – спрямованості майбутніх фахівців на професійно-мистецьку діяльність, представлену розмаїттям соціокультурних практик, педагогічно-мистецьким спрямуванням окремих спеціалізацій (музичне, хореографічне, образотворче мистецтво, дизайн, менеджмент соціокультурної сфери). Це обширний комплекс знань, засвоєння яких студентами

свідчить про здобуття основ професії у процесі фахової підготовки у профільних навчальних закладах за умов забезпечення й управління освітньою діяльністю відповідно до сучасних вимог функціонування організації культури у всьому розмаїтті видів і типів художньо-творчої діяльності в соціокультурній сфері відповідно принципів і концепцій державної національно-культурної політики.

Підготовка фахівців з менеджменту для галузі культури у середніх спеціальних навчальних закладах України на рубежі XX-XXI ст. розуміється нами як складна, здатна до постійного розвитку й самоорганізації суспільно-дозвіллева, мистецько-освітня система впровадження світових і національних цінностей, творчо-мистецьких досягнень і практичного досвіду в теорію і практику професійної освіти для збереження, трансляції і примноження соціокультурних надбань України і світу, як неперервний процес і результат цілеспрямованої взаємодії і співпраці викладачів, студентів, митців, громадськості, заснований на світових, національних і регіональних культурно-мистецьких традиціях. Водночас зазначені аспекти з точки зору аналізу історико-педагогічного досвіду їх реалізації в середніх спеціальних навчальних закладах (училищах культури) у вітчизняній науковій літературі висвітлені поки що недостатньо. **Метою статті** є з'ясування специфіки розвитку фахової компетентності майбутніх менеджерів соціокультурної діяльності у процесі професійної підготовки в середніх спеціальних навчальних закладах (училищах культури) України на рубежі XX-XXI ст.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сутність процесу підготовки фахівців обраної для дослідження спеціальності полягає в його національно-культурних засадах, гуманістичній спрямованості, творчих основах діяльності, інтеграційній спрямованості процесів видового, жанрового, стильового утворення, ціннісно зорієнтованій акумуляції результатів професійної діяльності. Специфікою підготовки менеджерів соціокультурної сфери на рубежі XX-XXI ст. стало те, що сутність процесу підготовки визначалася особистісно зорієнтованим, професійно-діяльнісним і ціннісним змістом на засадах ідей і положень особистісного, діяльнісного й аксіологічного підходів, які сприяли виявленню значущих аспектів підготовки, визначенню змісту і спрямованості організаційно-педагогічних умов ефективного функціонування училищ культури.

Особистісний підхід висвітлював найважливішу сутнісну ознаку процесу підготовки майбутніх менеджерів – генетичну, психофізіологічну і вікову обумовленість цілей, завдань і методології підготовки таких фахівців [8]. Це зумовило творче спрямування навчально-мистецької та організаційно-дозвіллевої діяльності, проявлялося в розкритті професійно-творчого, художньо-креативного потенціалу особистості відповідно вимог професії.

Опора на традиції, безперечно, є системотворювальним чинником, визначальним ціннісно-орієнтованим і професійно-спрямованим принципом процесу підготовки фахівців соціокультурних спеціальностей, тому визначення її як сутнісної ознаки цього процесу допомагає розкрити, зрозуміти мистецько-культурні явища суспільства й обґрунтувати стратегічні цілі та перспективи подальшого розвитку системи підготовки майбутніх фахівців для культури країни.

Аналіз наукової літератури цього періоду загалом свідчить про пошуки спільної точки зору на сутність та структуру культури загалом і професійної компетентності менеджера соціокультурної діяльності зокрема. Хоча в найбільш загальному розумінні культура – це історично зумовлений рівень розвитку суспільства і людини, відображений у типах і формах організації життєдіяльності людей і в тих матеріальних та духовних цінностях, що ними створені (Бердяев, 1932), для професійної підготовки значущим на засадах культурологічного підходу на рубежі XX–XXI ст. стало розуміння культури як соціальної пам'яті суспільства, що зумовлює способи збереження соціальної інформації та дозволяє відтворити еталони поведінки, перевірені досвідом і відповідні потребам розвитку суспільства. Це визначення зокнайкраще відображувало співпадіння інтересів культури як обраної галузі та завдань кожної особистості, долученої до процесів її розвитку. Таким чином, професійна компетентність почала розглядатися такою, яка містить цілісну ієрархічну систему фахових структур особистості, що складається і функціонує у взаємодії двох форм: об'єктивної (мобікультурні об'єкти та реалії) та суб'єктивної (відбиток культури у свідомості особистості). У процесі фахової підготовки почали вважати, що культура як своєрідне колективне програмування людського мислення відрізняє членів обраної групи професій від іншої; вона є специфічною сукупністю засобів, способів, форм, зразків і орієнтирів взаємодії людей у тому професійному середовищі, у якому вони взаємодіють. Водночас учені підкреслювали: професійна культура – це система колективних цінностей, переконань, зразків і норм виробничої поведінки, притаманних певній групі працівників (професіоналів), вона формується як важливий механізм взаємодії, що допомагає людям функціонувати в професійному оточенні, зберігати єдність і цілісність духовної та практичної діяльності (Баллер, 1970; Гуревич, 1995; Кормич, 2003); саме професійна культура характеризує рівень та якість професійної підготовки.

Стан суспільства на рубежі XX–XXI ст., безумовно, впливав на якість професійної підготовки, для забезпечення якої, зокрема, існували відповідні навчальні заклади, що надавали кваліфіковану освіту, інститути та лабораторії, студії та майстерні тощо. Особливістю такої підготовки в училищах культури стало те, що професійне становлення майбутніх фахівців для галузі почали розглядати як індивідуальний розвиток особистості кожного майбутнього менеджера соціокультурної діяльності, у ході якого відбувається досить раннє усвідомлення професійно значущих цінностей. Оскільки професійне становлення студента зумовлює складну напружену творчу роботу над розвитком власної особистості, подолання себе, вибір одних можливостей і відмову від інших, першочергово майбутній спеціаліст мав досягнути найвищого рівня розвитку мистецтва жити – особливого вміння і високої майстерності побудови своєї життєвої траєкторії, що базується на розвиненій самосвідомості, володінні системою методів і технологій програмування, конструювання і реалізації життя як індивідуально-особистісного життєвого проекту. У зв'язку з цим перед колективами викладачів виникла об'єктивна потреба розвивати не лише художні здібності, а й силу і гнучкість розуму особистості таким чином, щоб поновлення знань, набуття вмінь і досвіду стало процесом, який буде тривати впродовж життя.

Безупинність цього процесу поліпшує здатність до праці, яка є інтегральним поняттям для всіх компонентів компетентності, до яких відносять: освіту, виховання, професійну підготовку, кваліфікаційний рівень, творчий потенціал працівника, його соціальну активність тощо (Пономарьова, 2013). Ці компоненти діють, доповнюючи один одного, оскільки професійна підготовка не може бути відірваною від кваліфікаційного рівня, який є показником культури суспільства, а творчий потенціал найбільш залежить від такої якісної характеристики здатності до праці як загальнокультурний рівень фахівця, що впливає на його менталітет, моральні якості, конкурентноспроможність.

На початку обраного нами етапу дослідження стало зрозумілим для організаторів підготовки: проблема розвитку професійної культури тісно поєднана з механізмом особистісного розвитку студентів, який передбачає самостереження, самоаналіз, особистісну психокорекцію; запорукою успішного розвитку майбутнього фахівця з соціокультурного менеджменту є усвідомлення ним необхідності глибокого самопізнання, корекції та пошуків шляхів самовдосконалення в професії (Сохань, Тихонович (Ред.), 1988).

У ході аналізу комплексу джерел з проблеми нами з'ясовано, що передавання культурного досвіду стало усвідомлюватися вченими як процес, що включає інкультурацію, соціалізацію й ідентифікацію особистості фахівця. Інкультурація – це поступове засвоєння людиною знань, вироблення норм поведінки, що характерні для певного типу культури в певний історичний період; соціалізацію визначають як залучення індивіда до життя суспільства, передавання йому основних форм соціокультурної діяльності; ідентифікацію тлумачать як побудову індивідом способів взаємозв'язку із зовнішнім нескінченним світом, тобто, усвідомлення ним суспільних цілей і цінностей та формування на основі цього особистісної системи цінностей (Кребер, 2000; Сохань, Тихонович (Ред.), 1988; *Accademia Teatro*). Тому інкультурація передбачала створення у навчальному закладі такого культурного середовища, у якому відображено сукупність культурних норм, зразків, форм діяльності, відносин, спілкування і поведінки, їх трансляції, як процес залучення індивіда до культури включала передавання знань під час теоретичного навчання та культурних норм у процесі виховання і навчання. Училища як масові середні загальноосвітні заклади стали тими осередками, у яких забезпечувалася єдність трьох названих способів.

Формування культури у процесі фахової підготовки полягало в надбанні культурних умінь, засвоєнні досвіду культурної діяльності і створенні потреби в ній, що досягалося шляхом соціалізації – широкого залучення студентів до цієї діяльності. Ідентифікація ж передбачала, з одного боку, засвоєння суспільних культурних цінностей, а з іншого – побудову особистісних; це усвідомлення об'єктивних закономірностей спадкоємності, критичне оцінювання і творче використання культурних цінностей, що залишилися від попередніх поколінь. Водночас вибір цінностей передбачав наявність внутрішньої позиції, особистісного ставлення до ситуації, порівняння ймовірних позитивних і негативних наслідків вибору, визначення перспективи і складання життєвого плану; визначення лінії поведінки відповідно до прийнятого рішення. Отже, успадкування цінностей стало активною діяльністю майбутніх фахівців, що забезпечувало створення індивідом власної системи цінностей, у яких провідне значення надавали саме професійним цінностям.

Висновки з дослідження та перспективи подальшої розробки теми. Розглянуті особливості процесу підготовки майбутніх менеджерів соціокультурної діяльності на рубежі XX–XXI ст. дають підстави стверджувати, що їх урахування є надзвичайно впливовим для визначення стратегій і перспектив подальшого розвитку системи освіти для організації культури. Відповідно до зазначених концептуальних основ, систему професійної підготовки фахівців цієї спеціальності у середніх спеціальних навчальних закладах України в обраний період необхідно розглядати з позицій інтеграції як багаторівневого комплексу внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків і взаємодій компонентів цілісного навчально-виховного процесу та соціокультурного середовища на основі художньо-творчої, професійно-виконавської, мистецько-педагогічної, практичної, дозвілєвої та управлінської діяльності.

Список використаних джерел

- Баллер, Э. А. (1970). *Культура. Творчество. Человек*. Москва: Молодая гвардия.
- Бердяев, Н. А. (1932). Социальный кризис культуры. *Новый Град*, 3, 46-53. Взято с http://odinblago.ru/noviy_grad/3/5/.
- Гуревич, П. С. (1995). *Философия культуры*. Москва: Аспект Прес.
- Кормич, Л. І. (2003). *Культурологія (історія і теорія світової культури XX століття)*: навч. посіб. Харків: Одиссей.
- Кребер, А. Л. (2000). Культура. Критический обзор понятий и определений. *Культурология*, № 1, С. 105–183.
- Пономарьова, О. М. (2013). Сутність і особливості підготовки фахівців мистецьких спеціальностей у вищих навчальних закладах України. *Актуальні питання мистецької педагогіки*, 2, 95-99.
- Про вищу освіту: Закон України. (2014). Офіційний сайт Верховної Ради України. Взято з <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
- Про затвердження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра: постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 787. Взято з <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/787-2010-п>.
- Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту): постанова Кабінету Міністрів України від 20 січня 1998 р. № 65 із змінами та доповненнями. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65-98-%D0%BF>.

- Про освіту: Закон України. (2017). Офіційний сайт Верховної Ради України. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
- Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Професійна освіта як складова забезпечення кваліфікованого кадрового потенціалу України: проблеми та шляхи вирішення»: постанова Верховної Ради України від 7 вересня 2016 року № 1493-VIII. Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1493-19>.
- Сохань, Л. В., & Тихонович, В. А. (Ред.). (1988). *Культура жизни личности. (Проблемы теории и методологии социально-психологического исследования)*. Киев: Наук. думка.
- Табачник, Д. В., & Кремень, В. Г. (Ред.). (2011). *Національний освітній глосарій: вища освіта*. Київ: Плеяди.
- Умрихіна, О. (2019). Сучасні тенденції професійної підготовки фахівців музичного мистецтва в умовах європейської освіти. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*: зб. наук. праць. (Вип. 2, С. 156-162). Умань.
- Accademia Teatro alla Scala. Взято з <http://www.accademiascala.it/en/>.

References

- Accademia Teatro alla Scala. Retrieved from <http://www.accademiascala.it/en/>.
- Baller, Je. A. (1970). *Kul'tura. Tvorchestvo. Chelovek [Culture. Creativity. Man]*. Moskva: Molodaja gvardij [in Russian].
- Berdjaev, N. A. (1932). Social'nyj krizis kul'tury [The social crisis of culture]. *Novyj Grad [New city]*, 3, 46-53. Retrieved from http://odinblago.ru/noviy_grad/3/5/ [in Russian].
- Gurevich, P. S. (1995). *Filosofija kul'tury [Philosophy of Culture]*. Moskva: Aspekt Pres [in Russian].
- Kormy'ch, L. I. (2003). *Kulturolohiia (istoriia i teoriia svitovoi kultury XX stolittia) [Cultural Studies (History and Theory of World Culture of the Twentieth Century)]*: navch. posib. Kharkiv: Odissej [in Ukrainian].
- Kreber, A. L. (2000). Kul'tura. Kriticheskij obzor ponjatij i opredelenij [Culture. A critical review of concepts and definitions]. *Kul'turologija [Cultural studies]*, 1, 105-183 [in Russian].
- Ponomarova, O. M. (2013). Sutnist i osoblyvosti pidhotovky fakhivtsiv mystetskykh spetsialnostei u vyshchych navchalnykh zakladakh Ukrainy [The essence and peculiarities of training specialists of art specialties in higher educational establishments of Ukraine]. *Aktualni pytannia mystetskoj pedahohiky [Topical issues of art pedagogy]*, 2, 95-99 [in Ukrainian].
- Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy [On higher education: Law of Ukraine]. (2014). Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].
- Pro zatverdzhennia pereliku spetsialnostei, za yakymy zdiisniuietsia pidhotovka fakhivtsiv u vyshchych navchalnykh zakladakh za osvitho-kvalifikatsiynymy rivniamy spetsialista i mahistra [On approval of the list of specialties by which specialists are trained in higher educational establishments by educational and qualification levels of specialist and master]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27 serpnia 2010 r. № 787. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/787-2010-p> [in Ukrainian].
- Pro zatverdzhennia Polozhennia pro osvitho-kvalifikatsiini rivni (stupenevu osvitu) [On the approval of the Regulations on educational qualification levels (step education)]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20 sichnia 1998 r. № 65 iz zminamy ta dopovnenniamy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65-98-%D0%BF> [in Ukrainian].
- Pro osvitu: Zakon Ukrainy [About education: Law of Ukraine]. (2017). Ofitsiyni sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> [in Ukrainian].
- Pro Rekomendatsii parlamentskykh slukhan na temu: "Profesiina osvita yak skladova zabezpechennia kvalifikovanoho kadrovoho potentsialu Ukrainy: problemy ta shliakhy vyrishennia" [On the Recommendations of Parliamentary Hearings on the topic: "Vocational education as a component of ensuring the skilled human resources of Ukraine: problems and solutions"]: postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 7 veresnia 2016 roku № 1493-VIII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1493-19> [in Ukrainian].
- Sohan', L. V., & Tihonovich, V. A. (Eds.). (1988). *Kul'tura zhizni lichnosti [Culture of life of the individual]*. (Problemy teorii i metodologii social'no-psihologicheskogo issledovanija). Kiev: Nauk. dumka [in Ukrainian].
- Tabachnyk, D. V., & Kremen, V. H. (Eds.). (2011). *Natsionalnyi osvithii hlosarii: vyshcha osvita [National Education Glossary: Higher Education]*. Kyiv: Pleiady [in Ukrainian].
- Umrykhina, O. (2019). Suchasni tendentsii profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv muzychnoho mystetstva v umovakh yevropeiskoi osvity [Current trends in professional training of musicians in the context of European education.]. *Psykhologo-pedahohichni problemy suchasnoi shkoly [Psychological and pedagogical problems of the modern school]*: zb. nauk. prats. (Is. 2, pp. 156-162). Uman [in Ukrainian].

KRAVCHENKO L., CHERNYAVSKAYA O.

Poltava V. G. Korolenko national pedagogical University, Ukraine

FEATURES OF TRAINING MANAGERS FOR THE CULTURE INDUSTRY IN SECONDARY SPECIAL EDUCATION PLACES OF UKRAINE (K. XX - EARLY XXI CENTURIES)

The article defines the peculiarities of professional training of specialists in the management of sociocultural activity in secondary specialized educational institutions (schools of culture). Ukraine at the turn of the XX-XXI centuries. taking into account the leading processes of transfer and acquisition of experience - acculturation, socialization, identification - the specific character of formation of professional competence of future managers as managers of socio-cultural and artistic projects in the sphere of leisure is characterized.

The peculiarities of the process of preparation of future managers of socio-cultural activity give grounds to state that their consideration is extremely influential in determining the strategies and prospects of further development of the educational system for the organization of culture. According to these conceptual bases, the system of professional training of specialists in this specialty in secondary specialized educational institutions of Ukraine during the selected period should be considered from the standpoint of integration as a multilevel complex of internal and external relationships and interactions of the components of the holistic educational process and socio-cultural environment. creative, professional-performing, artistic-pedagogical, practical, leisure and management activities.

Keywords: *school of culture; vocational training; processes of acquisition and transfer of cultural experience; manager of socio-cultural activities; project management*

Стаття надійшла до редакції 01.11.2019 р.